

ІСТОРІЯ МОВИ. ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ТЕРМІНОЛОГІЯ

УДК 811.1/2

DOI: 10.31651.2226-4388-2019-27-35-49

ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ДИНАМІКИ ЛЕКСИКОНУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ XVI–XVII СТ.

*С. П. Гриценко, доктор філологічних наук, доцент кафедри
загального мовознавства, класичної філології та неоелліністики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)*

e-mail: ap730518@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2587-7525

Стаття присвячена розкриттю позамовних чинників розвитку лексикону української мови XVI–XVII ст., ролі запозичень у цьому процесі та їх співіснування з питомаю лексикою. Проаналізовано зміни лексики тематичної групи назв осіб за професійним спрямуванням чи родом занять, що відбулися в XVI–XVII ст. Проаналізована лексика відтворює стан розвитку ремесла і виробництва в Україні досліджуваного періоду, засвідчує рівень економічного, політично-правового, культурного розвитку, наявність в Україні власних та перейнятих ремесел.

Українські писемні пам'ятки XVI–XVII ст. демонструють запозичення з латинської, грецької, церковнослов'янської, польської, німецької, італійської, французької, угорської, румунської, литовської, голландської, російської, білоруської, чеської, арабської, тюркських мов. Ці лексеми проникали в українську мову як безпосередньо, так і за посередництвом інших мов, переважно польської чи чеської, що було зумовлено низкою мовних та позамовних чинників.

Підкреслено, що в розпорядженні лінгвістів-істориків є різна кількість слововживань, віддалених часово, на підставі яких можна формулювати окремі значення чи їхні відтінки. Дослідник зв'язаний вихідним матеріалом, який не дає змоги досягти повноти моделювання динаміки лексикону.

Наголошено, що використання досягнень діалектології, археології, етнографії, історії, фольклористики дасть змогу внести суттєві корективи в розуміння специфіки розвитку української мови XVI–XVII ст.

Актуалізовано увагу на створенні корпусу текстів різножанрових пам'яток, що є важливим кроком у сучасних українських лексикографічних студіях, оскільки сприятиме різнобічному дослідженню мовного матеріалу, його удосконаленню спеціалістам різних галузей знань.

Ключові слова: запозичення, питома лексика, вторинне значення, тематична група лексики, лексико-семантична група, фразеологізм, семантичний еквівалент, дублет, екстралінгвальні чинники, мова-реципієнт, мова-посередниця, агентивна назва, антропонім.

Актуальність. XVI–XVII ст. в історії України асоціюється з відродженням та новітнім поворотом до ідеалів західного зразка. Деяку хибність в аксіоматичному сприйманні лише тріумфального всеохопного прогресу цього періоду вбачає Н. Яковенко, наголошуючи, що цілісний позитивний образ тієї епохи ґрунтований на елітарних культурних зразках, тоді як прозаїчні реалії тогочасного життя, прочитані «між рядками»

документальних джерел, могли б збагатити реалістичне розуміння тих часів із неминучим урахуванням усієї строкатості культурного та соціально-політичного оцінювання того справді переломного періоду [34, с. 106].

Активне впровадження на теренах України складського права, уставів цін, приватних та державних митниць, розвиток шинкарства і корчмарства, поширення крамниць («склепів»), рундуків, складів, яток, будок, таш, комор, базарів, торжищ, ярмарків спричинило активізацію торгівлі та інтенсивний економічний обмін між містом і селом (NB!: у сер. XVI ст. комерційну діяльність провадили в 70 крамницях Кременця, 30 – Володимира-Волинського, 40 – Кам'янця-Подільського (1570 р.), 30 – Овруча (1629 р.). У 1566 р. тернопільські купці отримали привілей на володіння оптовими магазинами текстильних товарів і солі, у 1585 р. польський король дозволив будувати 20 крамниць навколо ринку в Стрию). Економічне відродження України досліджуваного періоду було стимульоване розвитком землеробства, скотарства, ремесел і промислів, що спричинило активізацію торгівлі з іншими країнами. Відомо, що «українське купецтво підтримувало постійні контакти з контрагентами в Константинополі (з 1453 р. Стамбул), Сучаві, Кафі, Судаку» [9, с. 7], Гданську, Замості, Любліні, Варшаві, Торуні, Пінську, Мінську, Слуцьку та в інших містах. На розмах левантійської торгівлі та значення Києва в цьому процесі вказано в латинськомовному творі Михайла Литвина (1550 р.) «*De moribus Tartarorum, Litvanorum et Moscorum...*» («Про звичаї татар, литовців і московитів...») [15, с. 60, 62, 66]: «Київ наповнений чужоземними товарами, бо немає відомішого, коротшого і надійнішого шляху, ніж ця стародавня і загальновідома у всіх своїх звивинах дорога, що веде з чорноморського порту, тобто з міста Кафи, через Таврійські ворота до Таванської переправи на Борисфені, а звідти через степи – до Києва; по ній з Азії, Персії, Індії, Аравії, Сирії везуть на північ у Москву, Псков, Новгород, Швецію і Данію дорогоцінне каміння, шовк і золоте ткани, ладан, фіміам, шафран, перець та інші благовоння» (фрагмент IX: [31, с. 77]). Розвиток торгівлі в Україні досліджуваного періоду спричинений поступом ремісництва, зокрема будівельно-керамічного, харчового, металообробного, шкіряно-хутряного, деревообробного та ін., що сприяло динаміці трансакційних процесів, розбудові грошового ринку, уніфікації метрологічної системи, вдосконаленню й розвитку транспортної сфери.

Складна політична ситуація в Україні XVI–XVII ст. була зумовлена поліваріантністю наявних політичних моделей та різновекторністю їхньої еволюції [5], неузгодженістю нормативних актів права (Литовського Статуту 1588 р., «Саксонського зерцала», «Порядку», кормчих церковних книг, звичаєвого права), існуванням на Лівобережжі, Правобережжі й Слобожанщині, у південному регіоні України справжньої «мозаїки» права [26, с. 209], несприйняттям українським соціумом маґдебурії, яка нерідко «супроводжувалася посиленням полонізації чи німецької колонізації <...> в західних регіонах країни, а також помітним звуженням прав некатоліцького населення (заборонялося обирати до магістрату або приймати до цехів осіб православного віросповідання, іудеїв)». Еволюція правової культури в Україні XVI–XVII ст. спонукала до створення симбіозу різних правових культур (української, польської, волоської, німецької) з помітним домінуванням польської. Наслідком цього процесу стало поширення полонізмів і латинізмів з юридичної сфери, заступлення українськомовних записів судово-адміністративних книг польськомовними [33, с. 67].

У цей же період відбувається активізація міжнародних зв'язків України з Польщею, Османською імперією, Молдавським, Трансільванським, Волоським князівствами, Великим князівством Литовським, Австрією, Венеціанською республікою, шведським королівством, Бранденбурзьким курфюрством, Кримським ханством, що сприяло розширенню міжетнічних контактів.

«Розвиток культури не може не відбитися на розвитку мови в цілому, але в першу чергу він знаходить своє яскраве відображення в її словниковому складі» [10, с. 83], що й

демонструють українські писемні пам'ятки XVI–XVII ст., наповнення яких запозиченими лексемами суттєво зросло порівняно з попереднім періодом.

Актуальність нашого дослідження зумовлена потребою пізнання еволюції лексики в XVI–XVII ст., що дасть змогу в майбутньому зіставити різночасові етапи розвитку мови за окресленими параметрами (причини, форми, інтенсивність, час мовних змін та ін.).

Ф. Сороколетов справедливо зауважив, що історія лексики окремої тематичної групи відтворює стан розвитку ремесла й виробництва [28, с. 23]. **Предметом** нашого дослідження є розвиток тематичної групи лексики (ТГЛ) назв осіб за професійним спрямуванням чи родом занять у XVI–XVII ст., що опосередковано засвідчує рівень економічного, політично-правового, культурного поступу, наявність в Україні досліджуваного періоду власних та перейнятих ремесел.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що цю лексику досліджували І. Ковалик, Г. Дідківська, Я. Закревська, які характеризували мікросистему назв осіб на сучасному мовному матеріалі. Назви осіб, пов'язані з виробничою діяльністю, на матеріалі творів Климентія Зіновієва проаналізував В. Токар [30, с. 149–150]. Серед останніх досліджень були праці О. Кровицької [12; 13], виконані на лексичному матеріалі української мови XVI–XVIII ст. і присвячені словотвірчій та семантичній єдиції назв осіб; зауважимо, що питання генези лексем не було предметом ґрунтовного опису, тому висвітлене лише епізодично.

Матеріал дослідження – українські писемні пам'ятки XVI–XVII ст. різних стилів, а також картотека Словника української мови XVI – першої половини XVII ст., у яких засвідчені питомі та запозичені лексеми, що позначають назви осіб за професійним спрямуванням чи родом занять.

Методи дослідження. У роботі застосовано загальнонаукові (індукція, дедукція, аналіз, синтез) та спеціальні лінгвістичні (описовий, лінгвокультурологічний, системно-класифікаційний) методи, а також прийом кількісних підрахунків.

Результати дослідження та їх обговорення. Джерела XVI–XVII ст. на позначення назв осіб за професійним спрямуванням чи родом занять фіксують як питомі, так і запозичені лексеми. Серед останніх чисельно (156 одиниць) вирізняється група латинських запозичень, переважно освітнього, релігійного та юридичного спрямування: *патрон, протекторъ, професор, когересъ, компетиторъ, конькурентъ, ексьцесоръ, ассистентъ / асестантъ, фактор / факътор, акътор, автор, спекулятор, фундатор, посессор / посесор, поета, магиръ, колекга, кантар / канторъ / канътор, докторъ, сукцессоръ, студентъ, інспектор, арбитеръ, сенаторъ, депутатъ, імператоръ, инспекторъ, легатъ, магістеръ, композиторъ, кооператоръ, корректоръ, курсоръ, бакаляр / бакалавръ / бакаляръ, комментаторъ, кандидатъ, коррупторъ, колета, консуль, консилий, авдиторъ, канторъ, капитула, кардиналь, колегіат, капитанъ, капелянь / каплянь, патронъ, юридики, протестансъ, асесоръ, виоляторъ, клирикъ, екзекутор / екзекватор / екъзекутор / екзекуторъ, принципаль, диспутаторъ / диспутаръ, діспозиторъ, администраторъ, ревизоръ / равизоръ / левизоръ, антецесор, инстыкгатор, деляторъ, адмънистраторъ, губернаторъ, субделекгатъ, пленипотентъ, прокураторъ, викарий, компромисаръ, деканъ / дзеканъ, офіціаль, ректоръ, геретикъ / гератикъ, оратор, електоръ, директоръ, електъ, ексакторъ, інтерпретаторъ, акторъ, инфулатъ, медіаторъ, лекторъ, цензоръ, префект, гвардианъ, президент, препозитъ, примасъ, провизоръ, спекуляторъ, домна, турбаторъ, регентъ, сенаторъ, леггатаиумъ, комендар, депозиторъ, гимнастес, интрелъгаторъ, инноваторъ, коадюторъ, сукцесорка, корикгователь, комъпромисаръ, лътератъ, компринципаль, коллятераль, комисар, кашталянь / каштелянь, секретаръ, комендаръ, каноникъ, партесникъ, цимбалистый, конфедератъ, овторка, конфедераторъ, екзекуторка, фундаторка, комиссия, латинникъ, доминиканецъ, кафедральный, гімназіарх, виволавецъ, вицерегентъ, монофилистянинъ, анатомии искусный, трибуналистъ, музыкантъ, коадюторъ, архикапланъ, арцыкапланъ,*

арцибіскупъ, маршалокъ, арендар / арендаръ, арендарчик, арендарка, дуфаматор / дифиматор, инъквизиторъ, инквизытаръ / инквизитаторъ, дигнитаръ, синьдикъ, адъгерентъ, вѣршописъ, лементѣйка, номѣнатъ, скрибентъ, мраморникъ (має грецьке коріння, напр.: укр. мраморникъ < мраморъ < лат. marmore < гр. μάρμαρος [8 3, с. 399]), реставраторъ, рекгалиста, бонифратръ, монофилитъ / пасионистъ, манифестантъ, церемониатъ.

Цю ТГЛ доповнюють полонізми (75 запозичень): *цилюрикъ, блондръ, блѣхаръ, влодаръ, выбадачъ, выдирца, длубачъ, тлумачъ, драпѣжца, драпѣжникъ, драпѣжливый, твалтовникъ, кламца, звадца, выкотца, выналѣца, вытрикушъ, валечникъ, валечница, моцовникъ, грабаръ, форытаръ, служебка, служебница, пожогникъ, тлумачъ, партачъ, мысливець, кухта, кубракъ, катъ, оправца, мордерца, лазука, подхвитачъ, заводца, заводникъ, збойца, опатритель, жонца, таланицѣкъ, доматуръ, стырникъ, драбантъ, стелмахъ, спавующий, неборакъ, пицовникъ, будовца, конвисаръ, ретръ, кукларъ, жебракъ, моцаръ, оскаржителъ, калвинъ, бернардынъ, базильянинъ, трембачъ, кармелитъ; коласѣникъ / колесникъ, купчикъ, ошукачъ, вихователька, герциръ, гарцовникъ, кухтикъ, гутникъ, грубникъ, позичальникъ, будовничій, будовникъ, кальвинистъ, зицеръ, осочникъ.*

Зауважимо, що деякі полонізми своїм корінням сягають німецької (*грабаръ, стелмахъ, стырникъ, будовничій, будовникъ, будовца, конвисаръ, драбантъ*), грецької (*ретръ, кукларъ, кукольникъ*), чеської (*жебракъ*), угорської (*трембачъ*) мов.

Окреслюємо групу лексем (*дѣстисъ, заборца, жупникъ, забавца, вѣщишъ, выдавца, подчасий, одверный*), походження яких одні лексикографи визначають як полонізми [23 9, с. 6, с. 205, с. 181–182, с. 195; 23 6, с. 171; 23 5, с. 143; 29 2, с. 142, с. 30], інші – праслов'янізми (ми поділяємо думку щодо праслов'янського походження цих слів) [8 2, с. 94; 8 4, с. 375–376; 8 1, с. 247; 8 2, с. 209; 8 1, с. 107, с. 409; 8 2, с. 13–15; 8 6, с. 286; 8 2, с. 17].

Звертаємо увагу, що подане Є. Тимченком значення 'загонщик; той, хто влаштовує облави' [29 2, с. 55] до лексеми *осочникъ* на підставі писемної пам'ятки («Ревизоръ з лесѣничимъ даеъ осочѣниковъ обирати» [17, II, с. 514]) не відповідає давнішій семантиці етимона, пор.: *osoczca* 'oskarżyciel, oszczerca, accusator, calumniator' XV ст. (*osoczyć* 'oskarżyć, obwinie (przeważnie niesłusznie), accusare, criminari (praecipue falso)' сер. XV ст.; *osoczenie* 'fałszywe oskarżenie, donos, accusatio falsa, calumnia, criminatio' сер. XV ст.) [25 5, с. 659]. Лише педагогічна пам'ятка «Książki o wychowaniu dzieci» E. Glicznera (1558 р.) уперше засвідчила в лексемі *osoczник* нове значення 'biorący udział w nagance myśliwskiej, paganiacz' (однак частіше (6 засвідчених випадків) лексему фіксують із семою 'oskarżyciel; często fałszywy oskarżyciel, potwarca') [24 22, с. 184–185].

ТГЛ назв осіб за професійним спрямуванням чи родом занять у досліджуваний період значно поповнилася запозиченнями з німецької мови (78 лексем): *фурманъ, майстеръ, кучоръ, францимеръ, секлитаръ, снѣцаръ, ширмѣръ, шпикгъ / шпѣгъ, людвисар, римаръ, маляръ, муляръ, мистръ, кухмистръ, зетармистровъ, цехмистръ, канцлер, ланвойтъ, дрїєръ, шафаръ, тѣбуръ, гетманъ, кушнѣръ, броваръ, лотръ, крамаръ, грунтаръ, гарбаръ, грундалъ, бенкартъ, салдат; фурманина, майстриня, фалшеръ, фарбейникъ, фарбелница, цегельникъ, штыхаръ, мосажникъ, вицекаңцлерий, подкаңцлерій, мыңцаръ, маиталѣръ, гарабурда, кушнѣръчикъ, шинкаръ, шинкарка, бляхаръ, броварець, крамарка, броварникъ, будникъ, важникъ, гандлювникъ, гартаръ, гафаръ, гафтарка, радца / райца, дорадца, порадца, поради́къ, зами́шникъ, друкаръ, линникъ, папѣрникъ, танцоводець, шпалерникъ, подскрабій, ланый, гарбарчикъ, пушкаръ, рурникъ, блянкаръ, комѣнникъ, цыкларъ, фортникъ, должникъ, флисникъ.*

Запозичення з інших мов на позначення назв осіб за професійним спрямуванням чи родом занять представлені меншою кількістю лексем, зокрема з:

– грецької (49): *арієметикъ, астрологъ, астрономъ, гієроглифікъ, свграфъ, гографъ / еографъ, хартофилакъ, дидаскаль, педагог, економъ, комисъ, ктиторъ,*

дияконъ, архимандритъ / архимандрита, архидияконъ, архиепископъ, архиєрархъ, архитектонъ, екзорциста, игумень, келаръ, митрополитъ / митрополита, єпископъ, паламар, кавітемонъ, архіфілософъ, практикаръ, кройникарь, грамотоносець, историкъ, грамотникъ, грамотикий, протодидаскал, кукольникъ, коморникъ, подкоморій, ктиторка, акколитъ, псалмиста, плинфникъ, архимандрытий, архитипографъ, литаврицькъ, иконописѣць, символѣста, савеліанинъ, некромантикъ, игнатіанинъ, нестеріанинъ;

– тюркських (23): казначій, чебанъ, ватагъ, карачъ; кирпичний майстеръ, барішникъ, бисерникъ, єсачъникъ / єсочникъ, калитникъ, кобзистый, коверткачъ, коверникъ / коберникъ / коврникъ, сагайдачникъ, тютюнникъ, чоботаръ, сурмачъ, кулбачникъ, ватажокъ, чижмаръ, шатерникъ, показаницькъ, бесурмень / бесурменинъ, контаржій / контаржиста / кантарій / контаржій;

– церковнослов'янської (12): кметъ, кузнєць, живописецъ, вратаръ, вертоградаръ, врачъ, кормчий, пастыръ, зашитникъ, усмар, исповѣдникъ / сповѣдникъ, вратникъ;

– французької (6): балверъ, кортизанъ, роба, курієрь; шаповаль, корнетиста;

– італійської (6): кавалкаторъ, дука, кавалеръ, банитъ; гармашъ, картникъ;

– угорської (6): тазда, шипанъ, добошъ, ковдошъ, камарашъ; шабелникъ;

– литовської (2): доилица, клунникъ;

– голландської (2): дракгаръ, поташникъ;

– російської (2): плотникъ, спицькъ;

– чеської (1): кухаръ > кухарка;

– румунської (1): камонарь;

– білоруської (1): рандаръ;

– арабської (1): махометанинъ.

Ці лексеми проникали в українську мову як безпосередньо (зокрема германізми *фурманъ, фурманина, майстеръ, майстриня, кучоръ, францимеръ, секлитаръ, снѣцаръ, фалиєрь, фарбейникъ, фарбелница, цегельникъ, ширмѣрь, штикѣ (шпѣѣ), штыхаръ, людвисар, рурникъ, комѣнникъ*), так і за посередництвом інших мов, переважно старопольської чи старочеської, що було зумовлено екстралінгвальними чинниками розвитку староукраїнської мови (*столяръ, мосажникъ, слюсаръ, римаръ, маляръ, мистръ, зетармистровъ, кухмистръ, цехмистръ, мынцаръ, ланвойтъ, дрієрь, машталѣрь, шафаръ, гѣбуръ, гетманъ, гарабурда, кушинѣрь, кушинѣрьчикъ, шинкаръ, шинкарка, бляхаръ, броваръ, броварець, броварникъ, будникъ, важникъ, канцлер, вицеканцлерий, подканцлерій, лотръ, гандлювникъ, крамаръ, крамарка, гартаръ, гафаръ, гафтарка, грунтаръ, радца / райца, дорадца, порадца, порадникъ, замишникъ, друкаръ, линникъ, папѣрникъ, танцоводець, шпалерникъ, подскрабій, ланый, гарбаръ, гарбарчикъ, грундаль, бенкартъ, пушкаръ, блянкаръ, солдат*).

Зауважимо, що визначити пріоритетну роль у процесі переймання запозичень (не лише германізмів) старопольської чи старочеської мови украй складно, що зумовлено специфікою міжетнічних, а відтак і міжмовних контактів у досліджуваній період. В історіях входження деяких запозичень у мову-реципієнт вдається уточнити хронологію постановки в писемних пам'ятках, що дає змогу відкорегувати шлях переймання іншомовної лексеми й уточнити роль мов-посередниць у цьому процесі.

Запозичення, засвідчені в різножанрових писемних пам'ятках досліджуваного періоду, демонструють різновекторність професійного спрямування, зокрема, серед латинізмів кількісно переважають агентивні назви освітньої, релігійної та юридичної сфери; серед грецизмів – лексеми науково-освітнього (*арієметикъ, архіфілософъ, астрологъ, практикаръ, астрономъ, гієроглифікъ, євграфъ, кройникарь, историкъ, гографъ / еографъ, грамотникъ, грамотикий, хартофилакъ, дидаскалъ, протодидаскал, педагог*), релігійного (*архиепископъ, архиєрархъ, архимандритъ, архимандрита, архимандрытий, дияконъ, архидияконъ*), будівельного (*архитектонъ, плинфникъ*), економічного (*коморникъ, подкоморій, економъ*), друкарського (*архитипографъ*), мистецького

(*литаврицькѣ, иконописѣцѣ, символѣста*), урядового і юридичного (*грамотоносецѣ, ктиторѣ, ктиторка, кукларѣ, кукольникѣ*), побутового (*цилюрикѣ, комисѣ*) спрямування.

Українські писемні пам'ятки XVI–XVII ст. на позначення окремих професій часто фіксують лише питомі лексеми, які переважають серед назв осіб, задіяних в аграрній (*ратай, орачѣ, плугатарѣ, пахарѣ, ролникѣ, земледѣлатель, земледѣлецѣ* 'орач, землероб, рільник', *сѣвачѣ* 'той, хто сіє, засіває', *жнецѣ* 'id.', *змолотникѣ, молотилник* 'молотник', *косарѣ* 'id.', *боронникѣ* 'боронувальник, волочильник', *сѣчкарь* 'той, хто ріже соломі на січку', *гребцы* 'той, хто згрібає сіно', *кидалникѣ* 'той, хто подає вилами сіно на скирту', *бортникѣ* 'пасічник, бортник', *сѣпачѣ* 'живодер', *пташникѣ* 'птахолов', *качкапасѣ* 'пастух качок', *козопасѣ* 'пастух кіз', *стадникѣ, кобильникѣ* 'пастух коней', *чередникѣ* 'пастух корів', *бобровникѣ* 'полювальник на бобрів, бобровник', *рыбалка, рыбалоѣ, рыболоѣ, рыбаыѣ* 'рибалка', *конюхѣ, конюши, конюший* 'конюх'), ремісничій (*кожемяка, сиромятник* 'той, хто вичиняє шкіри тварин, виготовляє сирицю', *постригачѣ* 'майстер, який стриже шерсть', *кожерѣзатель* 'той, хто ріже шкіру', *каменосѣецѣ, каменникѣ* 'камінолом; той, хто витесує каміння, каменярь', *колодязникѣ, стударѣ* 'колодязник', *дзвонникѣ* 'той, хто робить дзвони', *мѣховникѣ* 'майстер, який виготовляє мішки', *лѣпярѣ* 'той, хто обліплює глиною або вапном стіни будівлі', *вапенчикѣ* 'майстер, який виготовляє вапно', *сѣчкарь* 'свічник (той, хто виготовляє, і той, хто продає свічки)', *ситникѣ* 'майстер, який виготовляє сита', *роговникѣ* 'рогівщик', *решетникѣ* 'майстер, який виготовляє решето', *пороховникѣ* 'пороховий майстер', *гончарѣ* 'гончар', *гончарчикѣ* 'учень гончаря', *крашенинникѣ* 'майстер, який фарбує тканину', *швецѣ / шевцѣ* 'швець', *ткач (ткачиха, ткаха)* 'майстер, який ткав', *кравецѣ, кроитель, кравчий (кравчиха)* 'майстер по виготовленню одягу', *бердникѣ* 'ремісник, який виготовляв берди – частини ткацького верстата', *неводничій* 'той, хто виготовляє неводи', *гребенникѣ* '(той, хто виробляє гребені) гребінник'), адміністративно-юридичній (*мѣрникѣ* 'землемір', *вымѣрникѣ, помѣрчий* 'суддя, вимірювач; старший уповноважений інструктор у справах поміри', *глобникѣ* 'збирач судових штрафів', *лавица, лавникѣ* 'посада лавника в ратуші', *выпытатель, пытачѣ* 'допитувач, той, хто допитує, запитує', *вышпырачѣ* 'той, хто докопується, висліджує; діал. нишпорка', *ключарѣ, ключникѣ* 'той, хто оберігає ключі; кому довірили нагляд над міськими об'єктами, коморами, маєтками', *цельникѣ* 'чиновник, який працював на таможні', *подключій* 'помічник ключника', *знаменатель, печатар* 'охоронець печатки', *куничникѣ, кунникѣ* 'підданий, який платив господареві податок шкірами куниць'), медичній (*вѣщокѣ, вѣщатель* 'знахар-лікар', *больничарѣ* 'той, хто лікував або доглядав за хворими у монастирському благодійному притулку', *заклинатель, закликачѣ, чорнокнижникѣ, чаровникѣ, чародѣй, чародѣйникѣ, ворожбитѣ, гадатель, вѣшебник* 'заклинач, ворожбит'), мистецькій (*байкоповѣдачѣ, баснословѣ, баснословецѣ* 'байкар', *басномудрецѣ, баснописецѣ* 'байкотворець', *дивотворецѣ, чаровникѣ* 'чарівник', *шаймаыкѣ, дудка, дударѣ, дудникѣ, тицалникѣ* 'той, хто грає на дудці, дудар', *бубениста* 'той, хто грає на бубні, бубнярь', *подобникѣ, наслѣдовца* 'копіювальник, той, хто наслідує, копіює', *зритель, постерегачѣ* 'спостерігач'), побутовій (*медосытца* 'медовар', *выгладачѣ* 'доглядач') сферах.

Деякі професії в писемних пам'ятках української мови XVI–XVII ст. позначені лише запозиченнями. Імовірно, стиль, жанр пам'ятки, усталені тогочасні мовні традиції, підкріплені мовною компетенцією автора-писаря, спонукали до використання саме іншомовної лексики. Зауважимо, що більшість запозичень стосуються адміністративної сфери (37 лексем): *церемониатѣ* 'особа, яка стежить за дотриманням церемонії під час дипломатичних прийомів', *администраторѣ* 'правитель, намісник, заступник', *консулѣ* 'консул, найвищий чиновник із певними функціями', *сенаторѣ* 'член польського сенату', *губернаторѣ* 'покровитель, намісник, губернатор', *кашталянѣ* 'каштелян, сановник із функціями нагляду за станом укріплень і постачання найбільших державних замків; заступник воєводи; вищий урядник, який засідає в сенаті', *маршалокѣ* 'сановник із функціями очільника шляхетських ополчень, розпорядник на сеймиках', *корректорѣ*

‘намісник невеликої провінції’, *конфедератъ*, *конфедераторъ* ‘член політичного союзу, союзник’, *факторъ* ‘представник влади’, *комисар* ‘урядова особа із спеціальними обов’язками, уповноважена особа, комісар’, *директоръ* ‘маршалок сейму’, *номънатъ*, *дигнитаръ* ‘піднесений до сану, сановник, достойник’, *левизоръ*, *інспектор* ‘ревізор; вищий королівський урядовець, який контролював роздачу земель у повітах, чинив суд, стежив за королівськими доходами; з часом – особа, яка здійснювала нагляд, опис майна’, *презыдент* ‘голова ради міста з повним магдебурзьким самоврядуванням’, *карачъ* ‘татарський чиновник’, *ланвойтъ* ‘керівник міського чи сільського самоврядування, ланвійт, земський війт’, *ротмистръ* ‘повітова шляхецька посада у Великому князівстві Литовському’, *спищикъ* ‘особа, яка займалася переписом населення’, *казначій* ‘скарбник’, *електоръ* / *електъ* ‘особа знатного роду, яка має право бути обраною на трон, виборець’, *кандидатъ* ‘претендент на певну посаду’, *колека* ‘(виборна особа; делегат; депутат) колега’, *ассистентъ*, *коадюторъ* ‘помічник, асистент, супровідна особа, член почету’, *бенкартъ* ‘раб, невільник’, *чиншовникъ* ‘чиншовник, селянин, який платить поземельний податок’, *ланый* ‘селянин, який обробляє цілий лан поля, ланник’, *возный* ‘глашатий, оповісник’, *драбантъ* ‘охоронець можновладної особи’, *калитникъ* ‘сільський листоноша, діал. калитник’, *францимеръ*, *служебка*, *служебница*, *роба* ‘служниця, прислужниця’).

В українських писемних пам’ятках XVI–XVII ст. засвідчені запозичення з юридичної сфери (26 лексем): *фалишрь* ‘фальшувальник’, *кукларъ*, *кукольникъ*, *кламца*, *ошукачъ*, *звадца*, *дуфаматор* / *дифиматор* ‘шахрай, ошуканець, обманщик, лицемір, наклепник’, *когересь*, *лекгатариумъ* ‘спадкоємець’, *сукцессоръ* (*сукцесорка*) ‘власник (власниця) маєтку, поміщик’, *инквизитаторъ* / *инквизытаръ*, *цыкляръ* ‘слідчий’, *выкотца* ‘нищитель, шкідник, викрадач’, *комисия* ‘(група людей, яка займалася розглядом конфліктних судових справ) комісія’, *прокураторъ*, *прокуратъ*, *пленипотентъ*, *синьдикъ* ‘повірений у суді, адвокат’, *субделегатъ* ‘судовий урядник нижчого ступеня, намісник вибраного’, *авдиторъ* ‘член суду’, *принципаль* ‘головний позивач у процесі з багатьма учасниками, захисник протиправної акції, співучасник’, *инстыкгатор* ‘сановник чи урядова особа, в обов’язки якої входило стежити за правосуддям, притягувати порушників до відповідальності, прокурор, обвинувач, оскаржувач’, *трибуналистъ*, *депутатъ* ‘член трибуналу’, *компринципаль*, *адъгерентъ* ‘співучасник’).

Кількісно значну групу становлять запозичені найменування з ремісничої (виробничої) сфери (26 лексем): *гонтаръ* ‘ремісник, що робить гонту і покриває нею дахи’, *бисерникъ* ‘майстер, який виготовляє прикраси з перламутра або дорогоцінного каміння’, *слюсаръ* ‘ремісник, який виготовляє різні речі з металу, слюсар’, *гартаръ* ‘той, хто гартує металеві вироби’, *будникъ*, *поташиникъ* ‘робітник поташні, буди, будник’, *гармашъ* ‘той, хто виготовляє або обслуговує гармати’, *цегельникъ*, *кирпичний майстеръ*, *плинфникъ* ‘той, хто виготовляє цеглу’, *римаръ* ‘шорник’, *дрієрь* ‘токарь’, *коверникъ* / *коберникъ* / *коврникъ*, *ковроткачъ* ‘килимар, килимник’, *гафтарка* ‘вишивальниця золотом та сріблом, гаптарка’, *гафаръ* ‘гаптувальник’, *гафарчикъ* ‘помічник гаптувальника’, *грундаць* ‘некваліфікований ремісник’, *партачъ* ‘поганий майстер; той, хто псує продукцію’, *тицовникъ* ‘той, хто заготовляє провіант і фураж’, *кушнѣрьчикъ*, *гарбарчикъ* ‘підмайстер у гарбаря, кушніра’, *замшникъ* ‘майстер, що виготовляє замшу або вироби із неї’, *шабелникъ* ‘майстер, який робить шаблі’, *цехмистръ* / *цехмейстер* ‘цеховий старшина’, *зицеръ* ‘друкар’, *архитипографъ* ‘головний друкар’, *чебанъ* ‘чабан, пастух овечий’).

Репрезентована в писемних пам’ятках XVI–XVII ст. і науково-освітня сфера (21 лексема): *ценсоръ* ‘особа, яка в католицьких навчальних закладах здійснювала контроль за учнями (їхніми думками, поглядами); у православних навчальних закладах – наглядач’, *сеніор* ‘старший цензор’, *гімназіарх* ‘керівник училищ’, *ректор*, *грамотикий* ‘учитель граматики’, *аріометикъ* ‘математик’, *гографъ* / *еографъ* ‘географ’, *схоластик* ‘філософ’, *архіфілософъ* ‘найстарший філософ’, *гієроглифікъ* ‘знавець ієрогліфів’, *схоластик*, *школярей* ‘школяр, учень’, *спудей* ‘особа, яка здобуває освіту у навчальних закладах’,

выбадачъ ‘той, хто з’ясовує причину чогось, дослідник’, *ретръ / риторъ, оратор, красномовъца* ‘ритор, оратор’, *диспутаторъ / диспутаръ* ‘учасник обговорення, захисник своєї теорії’, *корректоръ, корыкгатор / корикгователь* ‘той, хто поправляє, звіряє’, *лекторъ* ‘id.’).

Значна кількість запозичених назв – із релігійної сфери (23 лексеми): *парафьянин* ‘віруючий, який відвідує певний храм, є членом парафії – нижчої церковно-адміністративної організації’, *вытрикуишь* ‘доглядач церковних речей’, *кардиналь* ‘високий духовний сан у католиків після Папи римського, кардинал’, *примась* ‘голова духівництва, що заступає короля на час його відсутності’, *капитула* ‘колегія вищих церковно-служителів при єпископі’, *коадюторъ* ‘помічник чи намісник єпископа’, *официаль* ‘заступник єпископа в духовному суді’, *викарий* ‘вікарій (помічник або заступник архієрея, єпископа чи парафіяльного священика)’, *дияконъ* ‘духовна особа нижчого рангу’, *архидияконъ* ‘архидиякон, старший диякон’, *архикапланъ* ‘первосвященик; старший над католицькими священиками’, *ректоръ* ‘священик, що завідує філіальною церквою’, *препозитъ* ‘приходський ксьондз’, *капеланецъ* ‘молодий капелан’, *префектъ* ‘священик’, *деканъ* ‘старший священик, декан’, *инфулатъ* ‘священик, який має право використовувати митру’, *бонифратръ* ‘монах, чернець ордену св. Яна Божого’, *магістеръ* ‘голова ордену’, *комендаръ* ‘(мирянин, який одержує прибутки з парафії) комендатор’, *кубракъ* ‘той, хто збирає подаяння для церкви’, *патронъ* ‘святий’, *паламар* ‘служитель православної церкви, який допомагає священикові під час богослужіння’);

Багато запозичень стосуються військової (20 лексем): *капитанъ* ‘морський чин, капітан’, *морской кошевой атаманъ* ‘морський чин, атаман’, *ширмѣрь* ‘фіхтувальник’, *инспекторъ* ‘військовий чиновник’, *герциръ, ширмѣрь, жолнѣрь, моцовникъ, боевникъ / воєвникъ, запасникъ, заццттникъ, валеchnikъ (валеchnица), салдат, жолдакъ* ‘зброєносець, борець, воїн’, *спекуляторъ, лазука, подхвитаць, шпикгъ* ‘розвідник, диверсант, шпигун’, *гарцовникъ* ‘той, хто гарцює на бойовищі, що справляє герці на коні’, *кавалеръ* ‘хоробрий воїн, рицар’); мистецької сфери (14 лексем): *поета, вѣршопишь, вѣршопищець* ‘поет’, *литаврицькъ* ‘той, хто грає на литаврі, різновиді барабана’, *цимбалистый* ‘музикант, який грав на цимбалах’, *корнетиста* ‘граючий на корнеті’, *добоишь* ‘військовий музикант’, *канторъ* ‘кантор, соліст хору в католицькій церкві’, *кобзистый* ‘кобзар’, *танцоводецъ* ‘танцмейстер’, *будовникъ, будовца, фундатор (фундаторка)* ‘засновник, творець, фундатор’, *реставраторъ* ‘майстер, який відновлює мистецькі речі’). Менше засвідчуємо найменувань із будівельної (9 лексем): *будовникъ, будовца, будовничий, муляръ, мурар, майстеръ мурарски, майстеръ дѣла мурезого* ‘будівельник, будівник, майстер мурування’, *мраморникъ* ‘майстер, який витесував мармур’, *комѣнникъ* ‘той, хто мурує димарі’); торговельної (6 лексем): *крамарчикъ* ‘крамарчук’, *купчикъ* ‘купчик; покупець’, *подкупца* ‘той, хто підкупує’, *фактор* ‘наглядач на сплавному судні, посередник у торгових операціях’, *фактор индуктарский* ‘посередник у торгівлі’, *барышник* ‘торговець кіньми або посередник при торгівлі кіньми’); медичної (3 лексеми): *бальвѣрь, цилюрикъ* ‘перукар, який виконував деякі обов’язки лікаря (пускав кров, ставив п’явки і т. ін.)’, *банникъ* ‘лазник; який допомагав лікарю втирати мазі’); транспортної сфери (*маишталѣрь* ‘старший конюх, візник’).

Насичення окремих ідеографічних сфер запозиченнями залежало, по-перше, від стану розвитку відповідної ЛСГ, по-друге, від актуальності самої сфери номінування. Зокрема, дослідники лексики релігійної сфери відзначають, що «у ранніх українських перекладах Святого письма, церковного Номоканону та інших церковних книгах засвідчено велику кількість церковнослов’янізмів, переважно кальок з грецької мови. Інколи в текстах паралельно вживалися кілька слов’янських відповідників одній грецькій назві. Така варіантність поступово почала зникати в XIV–XV ст., коли в Україні запроваджувалися свої церковні устави» [13, с. 53]. З кінця XVI ст. у церковну лексику проникає велика кількість полонізмів, а з кінця XVII ст. на Правобережжі і з XVIII ст. на

Лівобережжі релігійні тексти наповнюються русизмами як наслідок русифікації Православної церкви.

Дослідження різножанрових текстів засвідчило наявність семантичних дублетів серед питомих та запозичених лексем на позначення осіб за професією чи родом діяльності. Явище варіантності, дублетності лексичних одиниць є типовим і доброякісним явищем в історії мови, на чому наголошували В. Даниленко [6, с. 73, с. 27], С. Гайда [4, с. 75], оскільки лексеми, які входять до синонімічних рядів, є фондом для вибору в майбутньому найадекватніших найменувань для того чи того поняття [14, с. 56] і дають поштовх для диференціації понять [20, с. 47]. Зауважимо, що термін *дублети* в історичній лексикології є більш точним порівняно з терміном *синоніми*, оскільки, як стверджує А. В. Крижанівська, давні синоніми – це результат словникової надлишковості, і вони є, власне, дублетами, а не синонімами в повному розумінні цього слова [11, с. 17]. У прагненні середньовічних книжників дібрати точніше слово на позначення поняття, у «взаємодії різних лексико-семантичних шарів у доборі необхідної номінативної одиниці для потреб нової термінології» [27, с. 44] прихована причина появи багатьох дублетних назв.

Структурно можемо окреслити: дублети-пари, коли до складу входить два компоненти: питомий і запозичений (*поворозникъ – линникъ, садовничій – вертоградаръ, вѣсникъ – важникъ, гонецъ – курієрь, посель – лекгать, звѣздозаконникъ – астрономъ, часовникъ – зетармистровъ, перекупка – крамарка, пекаръ – хлѣботворецъ, доброписецъ – свграфъ, коробейникъ – бондаръ, лѣпитель – интрелѣтаторъ, токаръ – дрїєрь, волнярь – шаповаль, книжникъ – грамотникъ*); дублети-багаточлени (дублетні ряди), які утворені кількісно тотожними синонімічними рядами (*прошак, вѣчний старецъ – жебракъ, ковдошъ; сапожникъ, сапогошвецъ – чоботаръ, чижмаръ; посланецъ, розосланецъ, служба – грамотоносець, курсоръ, колега*) і кількісно відмінними синонімічними рядами: з перевагою питомих елементів (*пахоля, пахолок, виростокъ, слуговинъ, служба, челядникъ – служебникъ, коморникъ; врадничий, врадовникъ, врадникъ / урадникъ – регентъ; торговникъ, торговецъ, гость, купецъ, перекупецъ, перекупникъ – гандлювникъ, крамаръ; спѣвакъ, пѣвецъ – партесникъ; нужникъ, небожа, бѣдникъ, сиромаша, бездолюкъ, вигнанецъ, голякъ, голота – неборакъ; копатель, копачъ – трунтаръ; стрѣлецъ, болоховець – мысливецъ; рѣзникъ, рѣзныкъ, рѣзунъ, месникъ – цехмистръ резницкий, стрѣльникъ, лучникъ – сагайдачникъ; бѣлликъ, бѣльникъ – блѣхаръ; перекладачъ, преводникъ – длубачъ; наставникъ, научительникъ, научникъ – профессор, пастырь*) чи з перевагою запозичень (*позивачъ, позовникъ, позовчикъ, тяжбитъ – деляторъ, акторъ, манифестантъ, оскаржитель, протестансъ, протестантъ; цельникъ – мытникъ, мытаръ, индукторъ; печатникъ – друкаръ, зицеръ; заставникъ – рандаръ, поссесор, арендар; кормникъ – стырникъ, кормчий; варникъ – кухта, кухаръ; карчмаръ – шинкаръ, арендаръ; гривострыжца – барбер, цилюрикъ; оболонникъ – шкляръ / скляръ, блонаръ, блянкаръ; кожаръ, кожушникъ – гарбаръ, кушнѣрь, усмар, римар; грошваръ, заимодавецъ – лихваръ, позичальникъ, кредиторъ; древодѣлецъ, добродеревецъ, тесля – доилица, сніцар, теселскій майстеръ, майстеръ, штыхаръ, столяръ, плотникъ; книжникъ – длубачъ, тлумачъ, дидакаль, докторъ; дѣтоучитель, научитель – дидакаль, педагог, гимнастес, колегіат, бакаларъ / бакалавръ / бакаляръ; билинникъ – бляхаръ, бляховникъ, бляхнѣрь, конвисаръ, людвисар, комысаръ; выкладачъ – интерпретаторъ, комментаторъ; дѣписецъ – кройникарь, хронографъ, гисторикъ; грабитель, злодюга – лотръ, выдирца, опричникъ, збойца, драпѣжникъ, драпѣжца, драпѣжливый, лупѣжца, коррупторъ, виолаторъ, ексъцесоръ; вынайдитель – вынальзца, инноваторъ, композиторъ, возникъ – фурманъ, форытаръ, дракгаръ, камонарь, кучоръ*).

Дослідження писемних пам'яток в діяхронії дає змогу простежити за типовим явищем поступового нашарування різночасових запозичень-дублетів. Наприклад: до давнього питомого *дѣлатель* 'трудівник, робітник, майстер, ремісник' (відоме з 1076 р. [21 3, с. 155]) пізнішими пам'ятками зафіксовані дублети *мистръ* (1447–1492 рр.), *майстеръ*

(1591 р.); дублетний ряд запозичень, що маркують поняття ‘каральник, кат, мучитель, тиран’, формувався впродовж тривалого часу (*катъ* (1073 р.), *оправца* (XV ст.), *мистръ* (1555 р.), *цыкляръ* (II пол. XVI ст.), *мордєрца* (1616 р.), *спекуляторъ* (1656 р.)) і збагачувався питомими назвами: *казньникъ* (XIII–XIV ст. [21 4, с. 190]), *казнитель* (1637 р.), *окрутникъ* (1656 р.). Як наслідок до XVII ст. відомо 9 лексем різночасових позначень того самого поняття.

Писемні пам’ятки XVI–XVII ст. фіксують низку антропонімів, похідних від назв професій. Це дає підстави припустити, що спершу лексема, яка позначала рід занять, діяльність людини, могла стосуватися лише однієї особи й саме цим диференціювала об’єкт із-поміж інших, а тому була оформлена в пам’ятках як назва власна: «съ помочниками <...> Вацлавомъ *Калитникомъ* {= ‘сільський листоноша’} <...> нась <...> лаяли» [2, с. 185–186], Грицько *Кобзисты(и)* [19, 374 зв.], Само(й)ло *Ци(м)балъ(с)ти(й)* [1, с. 59], Сѡниско *Шпита(л)ни(й)* [1, с. 41, с. 92], «Вакула огородникъ, Грицько *Кухта* {= ‘кухарчук’} огородникъ» [3, с. 113], Іванъ *Кубракъ* ‘той, хто збирає подаяння для церкви’ [19, 82 зв.], «Поткали <...> Микиту *Де(з)тяра* {= ‘дьюгтьяр’}» [7, с. 149], Іва(н) *Римаре(н)ко* (від *римаръ* ‘шорник’) [1, с. 60], Грицько *Бражникъ* [1, с. 47] і Павло *Брагаръ* ‘той, хто робить або продає брагу, бражник’, Федо(р) *Кучо(р)* ‘візник, фурман’ (пор.: як топонім *Коучюръ* зафіксований у писемних пам’ятках з 1488 р. [22 1, с. 532]), Іванъ *Дука* ‘господар, хазяїн’ [19, 175 зв., 34 зв., 388 зв., 402 зв.], Гарасим / Левко / Трохим *Крама(р)* ‘купець, крамар’ [1, с. 53, с. 73, с. 78], або як загальна назва у функції антропоніма: «Климко *гаръмаишъ*», «Ма(р)тинъ *броварець*» [19, 169 зв., 341 зв.]. Зауважимо, що, імовірно, цим пояснюється парадоксальність ситуації, коли вторинний стосовно загальної назви антропонім (пор.: *котельникъ* (1507 р. – заг. н., 1552 р. – вл. н.), *крамаръ* (1528 р. – заг. н., 1579 р. – вл. н.), *гарабурда* (1599 р. – заг. н., 1649 р. – вл. н.), *гарбаръ* (1599 р. – заг. н., 1649 р. – вл. н.), *дрієрь* (1630 р. – заг. н., 1632 р. – вл. н.), *балверъ* (1552 р. – заг. н., 1583 р. – вл. н.), *ктиторъ* (1571 р. – заг. н., 1649 р. – вл. н.), *кухмистръ* (1489 р. – заг. н., 1552 р. – вл. н.), *кушинърь* (1507 р. – заг. н., 1552 р. – вл. н.), *ланвойтъ* (1523 р. – заг. н., 1649 р. – вл. н.), *кузнєць* (1503 р. – заг. н., 1552 р. – вл. н.), *куколникъ* (1598 р. – заг. н., 1649 р. – вл. н.)) у пам’ятках відтворено раніше від мотиватора, наприклад: *бондаръ* зафіксовано в пам’ятці під 1552 р., а загальна назва – 1582 р., так само *будникъ* (1568 р. – вл. н., 1577 р. – заг. н.), *грабаръ* (1561 – вл. н., 1585 – заг. н.) та ін.

Функціонування аналізованих запозичень (і дериватів від них) у пізніших приказках та прислів’ях свідчить про їх адаптацію до системи української мови, зокрема: миша і на вівтар скаче, як *паламар* не баче [18, с. 202]; у чужій церкві не *паламарюй* [16, с. 188]; крутить як *фурман* батогом [18, с. 173]; два *кухари* – лихий борщ; який *кухар* – такий борщ; де дві *кухарці*, там собакам празник; де багато *кухарів*, там собаки не голодні [18, с. 177, с. 220]; жаба до покою, а *кухар* з рожною и з мукою; жаба кричить, верещить, а *кухар* на рожні до *кухні* її тащить; *кухара* мовлять, під порогом положити, єжели би мів себе голодом уморити [16, с. 26, с. 204]; на селі лікар – піч, а свиня – *астроном* [18, с. 297]; моя свиня більш знає, як ваш *астроном* [16, с. 126]; заки *слюсар* обпилює, коваль діти погодує; *слюсар* – холодний коваль [18, с. 311]; два *кметі*, пан третій [16, с. 25]; *катюзі* по заслугі [16, с. 137; 18, с. 43]; на тобі *дуката*, та не йди собі до *ката* [18, с. 112]; бодай *кат* спорав!; щоб тебе *кат* сіконув перед великими вікнами; дай *кату* плату; и *кат* панує, та долі не бачить [16, с. 72, с. 21, с. 36]; щоб тебе не минули *катівські* руки [16, с. 72]; діло *майстра* хвалить [18, с. 108]; знає *майстер*, що робить; *майстер* мастрю не укажчич; такий уже *майстер* – про *оптекаря* – из воза вбився [16, с. 185, с. 203, с. 145]; *таздиня* на чотири *тазди*; *таздувала* б і вош, коби мож; де дві *таздині*, там голодні й свині [18, с. 87]; *шинкар* – як не вірить, так обголює; *шинкар* п’яницю любить, а дочки не оддасть [16, с. 204]; Бог дає купця, а чорт *барішивника* [18, с. 175].

Висновки та перспективи дослідження. Запозичення як елемент розвитку українського лексикону XVI–XVII ст. по-різному впливали на розвиток окремих ТГЛ та ЛСГ,

що було зумовлено низкою мовних та позамовних чинників, і спричинило різновимірність ТГЛ та неоднакове насичення їх іншомовною лексикою.

Усі кардинальні зміни українського суспільства досліджуваного періоду вербально засвідчені в писемних джерелах XVI–XVII ст., які фіксують запозичення з латинської, грецької, церковнослов'янської, польської, німецької, італійської, французької, угорської, румунської, литовської, голландської, російської, білоруської, чеської, арабської, тюркських мов. Ці лексеми проникали в українську мову різними шляхами: як безпосередньо, так і за посередництвом інших мов, переважно польської чи чеської, що було зумовлено низкою мовних та позамовних чинників.

Насичення окремих ідеографічних сфер запозиченнями залежало від багатьох причин, зокрема від стану розвитку відповідних ТГЛ і ЛСГ, від актуальності самої сфери номінування, від наявності (та їх кількості) питомих семантичних дублетів тощо (розвиток релігійної лексики в українській мові на різних етапах був зумовлений низкою причин, що сприяло проникненню запозичень з грецької, церковнослов'янської, латинської, польської мов; поява в українських пам'ятках XVI–XVII ст. запозичень з італійської мови на позначення понять водного транспорту та пов'язаних із ним елементів була зумовлена тісними економічними зв'язками італійців та мешканців Чорноморського узбережжя, пануванням на морі генуезців з 1571 р.). Германський вплив був настільки потужний, що його наслідки засвідчені в багатьох ТГЛ: назви осіб за професійним спрямуванням чи родом занять, військова справа, назви одиниць виміру та ваги, назви нумізматичних одиниць та операцій із ними, назви харчових продуктів та процесу споживання, приготування та зберігання їжі та ін. Польськомовний вплив наявний у всіх ТГЛ, що було зумовлено тісними різновекторними етнозв'язками та ступенем поширення польської мови на теренах нашої держави в досліджуваний період; особливо відчутним він був у ТГЛ назв психічних та емоційних станів людини, назв осіб за професійним спрямуванням чи родом занять, військової справи. Тюркськомовний вплив зафіксований у різних ТГЛ, проте найпотужнішим він був у військовій сфері (що зумовлено тривалими війнами України з тюркськомовними державами) та у сфері маркування привозного східного товару: назви тканин, назви верхнього одягу, назви страв, спецій, приправ та ін.

Жанрова специфіка пам'яток також суттєво впливала на ступінь представлення в них запозичень різних тематичних груп. Показовим у цьому відношенні є використання іншомовних слів на позначення кольору в ділових писемних пам'ятках, у яких автори прагнули якнайточніше вказати забарвлення предмета чи речі, їхні відтінки, описати колористику мастей подарованої, купленої, проданої, викраденої чи знищеної худоби; експресивна лексика, навпаки, була небажаною в офіційно-діловому стилі й доцільною в художніх жанрах.

Дослідження українського мовного простору в діячності крізь призму писемних пам'яток спонукає активізацію новітніх лексикографічних студій. Сучасний науковий поступ диктує лексикографам нові форми комп'ютерного опрацювання текстів та удоступнення їх широкому загалу, нову методологію словникових студій, «нові типи лексиконів, що посилює вагомість домінант слова» [32, с. 29].

Створення *корпусу текстів* різножанрових писемних пам'яток є важливим кроком у сучасних українських лексикографічних студіях, оскільки сприятиме різнобічному дослідженню мовного матеріалу, його відкритості для ознайомлення всім охочим, спеціалістам різних галузей знань, активне використання цього матеріалу в лінгводидактиці.

Список використаної літератури

1. Акти Полтавського полкового суду, 1668–1740 рр. : зб. актових док. / підгот. до вид. І. П. Чепіга, У. М. Штанденко ; [відп. ред. В. В. Німчук]. Київ : Наукова думка, 2017. Кн. 1. 518 с.
2. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском Военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. Ч. 1, т. 1 : Акты, относящиеся к истории православной церкви Юго-Западной России (1481–1596 гг.). Киев, 1859.
3. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском Военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. Ч. 6, т. 1 :

- Акты об экономических и юридических отношениях крестьян в Юго-Западной России в XVI–XVIII ст. (1498–1795 гг.). Киев, 1876.
4. Gajda S. Wprowadzenie do teorii terminu. Opole : Wyższa szkoła pedagogiczna im. Powstańców Śląskich, 1990. 146 s.
 5. Горобець В. М. Засади політичних систем та інституційні моделі Гетьманщини, Запорозької Січі, Собожанщини та Правобережної України. *Історія української культури : у 5 т.* / голов. редкол. : Патон Б. Є. (голов. ред.) [та ін.]. Київ, 2003. Т. 3. С. 107–149.
 6. Даниленко В. П. Русская терминология : опыт лингвистического описания. Москва : Наука, 1977. 246 с.
 7. Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. : (зб. актових док.) / підгот. до вид.: В. В. Німчук [та ін. ; відп. ред. В. В. Німчук]. Київ : Наукова думка, 1981. 315 с.
 8. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін.]. Київ : Наукова думка, 1982. Т. 1; 1985. Т. 2; 1989. Т. 3; 2003. Т. 4; 2012. Т. 6.
 9. Котляр М. Ф. Передмова / Котляр М. Ф., Смолій В. А. // Торгівля на Україні, XIV – середина XVII століття : Волинь і Наддніпрянщина / упоряд. : В. М. Кравченко, Н. М. Яковенко ; [відп. ред. М. Ф. Котляр]. Київ, 1990. С. 3–8.
 10. Кремльова О. І. До питання про особливості функціонування мовних одиниць з національно-культурним компонентом у художньому тексті. *Лінгвістичні дослідження*. 1992. Вип. 2. С. 83–86.
 11. Крыжановская А. В. Сопоставительное исследование терминологии современных русского и украинского языков: проблемы унификации и интеграции. АН УССР ; Ин-т языковедения им. А. А. Потебни. Київ : Наукова думка, 1985. 204 с.
 12. Кровицька О. В. Назви осіб за професією та родом занять в острозьких інвентарях XVI–XVII ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія : Мовознавство*. 2007. Ч. 1. С. 358–366.
 13. Кровицька О. В. Семантична та словотвірна характеристика назв осіб у пам'ятках української мови XVI–XVIII ст. : дис. ...канд. філол. Наук : 10.02.02. Львів, 1995. 236 с.
 14. Малевиц Л. Особливості української термінології донаукового періоду : (на матеріалі гідромеліоративної термінології). *Мовознавство*. 1999. № 4/5. С. 51–58.
 15. Michalonis Litvani. De moribus Tartarorum, Litvanorum et Moscorum Fragmina decem, multiplici historia referta. *Архив историко-юридических сведений, относящихся до России* / Изд. И. Калачевым. Москва, 1854. Кн. 2, половина вторая, отд. 5. С. 60–66.
 16. Номис М. Приказки, прислів'я і таке інше. Передрук видання 1864 року з додатками. Н. Дж. : Вид. фонд Владики Мстислава, митрополита укр. автокефальної православної церкви в діаспорі. 304 с.
 17. Пам'ятки українсько-руської мови і літератури / зібрав, упоряд. і пояснив І. Франко. Львів : накладом Наук. т-ва ім. Шевченка, 1896–1906.
 18. Приповідки або українсько-народня філософія. Зібрав, підготував до друку та опублікував В. С. Плав'юк. Едмонтон : Асоціація Українських Піонерів Альберти, 1998. 352 с.
 19. Реєстр запорожському войску 1649 г., съ гербомъ Хмельницкаго и подписями Богдана Хмельницкаго и Ивана Выговскаго. *РГАДА. Ф. 196. Оп. 1. Спр. 1691*.
 20. Романова Н. Язык науки как результат и источник познания. *Методологические и философские проблемы языкознания и литературоведения* / АН СССР ; Ин-т истории, филологии и философии ; сост. А. Москаленко. Новосибирск, 1984. С. 42–56.
 21. Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.) : в 10 т. / АН СССР, ИРЯ РАН ; гл. ред. : Р. И. Аванесов, И. С. Улуханов. Москва : Рус. яз. ; Азбуковник, 1990. Т. 3; 1991. Т. 4.
 22. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : у 2 т. / [редкол.: Л. Л. Гумецька (голова) та ін.]. Київ : Наукова думка. 1977. Т. 1.
 23. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів : [б. в.]. 1998. Вип. 5; 1999. Вип. 6; 2002. Вип. 9.
 24. Słownik polszczyzny XVI wieku / [kom. red. : Stanisław Bąk et al.]. Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk : PAN, 1994. Т. 22.
 25. Słownik staropolski. Red. S. Urbańczyk. Т. 5. Kraków : Instytut Języka Polskiego PAN, 1965–1969.
 26. Смолій В. А. Чинність Литовських Статутів, магдебурзького права та юридичних норм Польщі. *Історія української культури : у 5 т.* / голов. редкол. : Патон Б. Є. (голов. ред.) [та ін.]. Київ, 2003. Т. 3. С. 207–216.
 27. Снетова Г. Русская историческая терминология. Калинин : Изд-во КГУ, 1984. 86 с.
 28. Сороколетов Ф. П. История военной лексики в русском языке XI–XVII вв. ; отв. ред. Ф. П. Филин. Ленинград : Наука, 1970. 383 с.
 29. Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. : [у 2 кн.] / Є. Тимченко ; підгот. : В. В. Німчук, Г. І. Лиса ; НАН України, Укр. вільна акад. наук у США. Київ ; Нью-Йорк : Літопис-XX, 2003. Кн. 2.
 30. Токар В. П. Профессионально-техническая лексика Климентия Зиновиева. *Актуальные проблемы исторической лексикологии восточнославянских языков : тез. докл. и сообщ. всесоюз. науч. конф.* / АН СССР, Ин-т рус. яз. [и др.]. Днепропетровск, 1975. С. 149–150.

31. Торгівля на Україні XVI – середина XVII століття. Волинь і Наддніпрянина / упоряд. : В. М. Кравченко, Н. М. Яковенко ; [відп. ред. М. Ф. Котляр]. Київ : Наукова думка, 1990. 405 с.
32. Хобзей Н. Діалектна лексикографія сьогодні. *Наукові студії: діалектологія, етнолінгвістика, лексикографія*. Львів, 2019. С. 29–32.
33. Яковенко Н. Н. О языковом составе городских и земских книг Правобережной Украины на протяжении XVII века. *Историографические и источниковедческие проблемы отечественной истории : источники по соц.-экон. истории России и Украины XVII–XIX веков* / Днепропетров. гос. ун-т им. 300-летия воссоединения Украины с Россией ; [редкол.: Н. П. Ковальский и др.]. Днепропетровск, 1983. С. 64–72.
34. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. Київ : Критика, 2002. 416 с.

References

1. Nimchuk, V. (Ed.). (2017). Akty Poltavskoho polkovoho sudu, 1668–1740 rr. [*Acts of Regiment court of Poltava, 1668–1740*]. (1). Kyiv : Naukova dumka. (in Ukr.).
2. Arkhiv Yugo-Zapadnoy Rossii, izdavayemyy Vremennoyu komissiyeyu dlya razbora drevnikh aktov, vysochayshe uchrezhdennoyu pri Kiyevskom Voyennom, Podol'skom i Volynskom general-gubernatore. CH. 1, t. 1 : Akty, otnosyashchiyesya k istorii pravoslavnoy tserkvi YUgo-Zapadnoy Rossii (1481–1596 gg.). (1859). [*Archive of South-West Russia, published by Temporary commission for studying of ancient acts, established at Kiev military, Podol and Volyn governor-general. Acts, related to history of orthodox church of South-West Russia (1481–1596.)*]. (P. 1.V. 1). Kyiv (in Russ.).
3. Arkhiv Yugo-Zapadnoy Rossii, izdavayemyy Vremennoyu komissiyeyu dlya razbora drevnikh aktov, vysochayshe uchrezhdennoyu pri Kiyevskom Voyennom, Podol'skom i Volynskom general-gubernatore. CH. 6, t. 1 : Akty ob ekonomicheskikh i yuridicheskikh otnosheniyakh krest'yan v YUgo-Zapadnoy Rossii v XVI–XVIII st. (1498–1795 gg.) (1876). [*Archive of South-West Russia, published by Temporary commission for studying of ancient acts, established at Kiev military, Podol and Volyn governor-general. Acts about economical and legal relations of peasants in South-West Russia in XVI–XVIII ct. (1498–1795)*]. (P. 6.V. 1). Kyiv (in Ukr.).
4. Gajda, S. (1990). *Wprowadzenie do teorii terminu*. Opole : Wyższa szkoła pedagogiczna im. Powstańców Śląskich (in Pol.).
5. Horobets', V. (2003). Zasady politychnykh system ta instytutsiini modeli Hetmanshchyny, Zaporozkoi Sichi, Sobozhanshchyny ta Pravoberezhnoi Ukrainy. *Istoriia ukrainskoi kultury : u 5 t. / holov. redkol. : Paton B. Ye. (holov. red.) [ta in.] [Origins of political systems and institutional models of Hetmanshchyna, Zaporizka Sich, Slobozhanshchyna and Right coast Ukraine. Paton, B. (Ed.). History of Ukrainian culture]*. (Vol. 3). Kyiv (in Ukr.).
6. Danilenko, V. (1977). *Russkaya terminologiya : opyt lingvisticheskogo opisaniya [Russian terminology: experience of linguistic description]*. Moskva : Nauka (in Russ.).
7. Nimchuk, V. (Ed.). (1981). *Dilova mova Volyni i Naddniproianshchyny XVII st. : (zb. aktovykh dok.) [Business language of Volyn and Dnipro region in XVII century]*. Kyiv : Naukova dumka (in Ukr.).
8. Mel'nychuk, O. (Ed.). (1982 ; 1985 ; 1989 ; 2003 ; 2012). *Etymologichnyy slovnyk ukrains'koi movy*. (Vols. 1–4 ; 6). Kyiv : Naukova dumka (in Ukr.).
9. Kotljarskyi, M. (1990). Peredmov. *Torhivlia na Ukraini, XIV – seredyna XVII stolittia : Volyn i Naddniproianshchyna [Preface. Trade in Ukraine in XVI – middle of XVII century. Volyn and Dnipro region]*. Kotljarskyi, M. (Ed.). Kyiv : Naukova dumka (in Ukr.).
10. Kreml'ova, O. (1992). Do pytannia pro osoblyvosti funktsionuvannia movnykh odynyts z natsionalno-kulturnym komponentom u khudozhnomu teksti [*About the issue of particularities of functionality of language units with nacional-cultural component in artistic text*]. *Linguistical investigations*. (2), 83–86 (in Ukr.).
11. Kryzhanovskaya, A. (1985). Sopostavitel'noye issledovaniye terminologii sovremennykh russkogo i ukrainskogo yazykov: problemy unifikatsii i integratsii [*Comparative investigation of terminology of modern Russian and Ukrainian languages: unification and integration issues*]. Kyiv : Naukova dumka (in Russ.).
12. Krovychuk, O. (2007). Nazvy osib za profesiieiu ta rodom zaniat v ostrozkykh inventariakh XVI–XVII st. [*Names of persons by profession and kind of business in Ostrog inventories of XVI–XVII century*]. *Scientifical notes of Ternopil national pedagogical univcrsity of name. V. Hnatjuk. Series: Lingustic*. (1), 358–366 (in Ukr.).
13. Krovychuk, O. (1995). Semantychna ta slovotvirna kharakterystyka nazv osib u pamiatkakh ukrainskoi movy XVI–XVII st. [*Semantical and word-creational characteristic of names of persons in Ukrainian language sources in XVI–XVIII century*]. PhD dissertation (Ukrainian language). L'viv, Ukraine (in Ukr.).
14. Malevich, L. (1999). Osoblyvosti ukrainskoi terminolohii donaukovoho periodu : (na materialy hidromelioratyvnoi terminoleksyky) [*Particularities of Ukrainian terminology of period before science: (based on material of hydromeliorative terminological lexic)*]. *Linguistic*. (4/5), 51–58 (in Ukr.).
15. Michalonis Litvani. *De moribus Tartarorum, Litvanorum et Moscorum Fragma decem, multiplici historia referta*. In : Kalachev, I. (Ed.). (1854). *Archive of historical and legal data, which related to Russia*. (B. 2, second half, dep. 5). Moskva (in Latyn.).
16. Nomys, M. (1864). Prykazky, pryslivia i take inshe. Peredruk vydannia 1864 roku z dodatkamy. [*Sayings, proverbs and so on.*] N. J. Vydavnychiy fond Vladyky Mstyslava, mytropolity avtokefal'noi pravoslavnoi tserkvy v diaspori (in Ukr.).

17. Franko, I. (Ed.). (1896–1906). *Pamiatky ukrainsko-ruskoï movy i literatury* [*Source of Ukrainian-Rus language and literature*]. L'viv : by Scientific society of Shevchenko's name (in Ukr.).
18. Plavyuk, V. (Ed.). (1998). *Prypovidky abo ukrainsko-narodnia filosofii* [*Proverbs or Ukrainian folk philosophy*]. Edmonton : Asotsiatsiia Ukrainskykh Pioneeriv Al'berty (in Ukr.).
19. Reiestrъ zaporozhskomu voisku 1649 h., sъ herbomъ Khmelnytskaho y podpysiamy Bohdana Khmelnytskaho y Yvana Vyhovskaho [*Register of Zaporizhja Army 1649 year, with coat of arms of Khmelnytsky and signatures of Khmelnytsky and Vygovsky*]. ПГАДА. Ф. 196. Оп. 1. Спр. 1691 (in Ukr.).
20. Romanova, N. (1984). *Yazyk nauki kak rezul'tat i istochnik poznaniya* [*Language of science as result and source of cognition*]. *Methodological and philosophycal problems of lingustics and study of literature*. Novosibirsk (in Russ.).
21. Avanesov, R. (Ed.). (1990–1991). *Slovar` drevnerusskoho yazyka (XI–XIV vv.)*. Moskva : AN SSSR, IRJA RAN. (T. 3–4). (in Russ.).
22. Humets'ka, L. (Ed.). (1977). *Slovyk staroukrajins'koi movy XIV–XV st.* Kyiv : Naukova dumka. (T. 1). (in Ukr.).
23. Hrynchyshyn, D. (Ed.). (1998 ; 1999; 2002). *Slovyk ukrajins'koi movy XVI – pershoji povyny XVII st.* L'viv : Instytut ukrajinoznavstva im. I. Krypjakovycha NAN Ukrainy. (Vyp. 5 ; 6 ; 9). (in Ukr.).
24. Stanisław, B. (Ed.). (1994). *Słownik polszczyzny XVI wieku*. Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk : PAN. (T. 22). (in Pol.).
25. Urbańczyk, S. (Ed.). (1965–1969). *Słownik staropolski*. Kraków : Instytut Języka Polskiego PAN. (T. 5) (in Pol.).
26. Smolij, V. (2003). *Chynnist Lytovskykh Statutiv, magdeburzkoho prava ta yurydychnykh norm Polshchi* [*Validity of Lithuanian Regulations, right of Magdebourg and legal rules of Poland*]. Paton, B. (Ed.). *History of Ukrainian culture* (Vol. 3) (in Ukr.).
27. Snetova, G. (1984). *Russkaya istoricheskaya terminologiya* [*Russian historical terminology*]. Kalinin : Izdatel'stvo KGU (in Russ.).
28. Sorokoletov, F. (1970). *Istoriya voyennoy leksiki v russkom yazyke XI–XVII vv.* [*History of military lexic in Russian language of XI–XVII century*] Leningrad : Nauka (in Russ.).
29. Tymchenko, Je. (2003). *Materialy do slovnyka pysemnoi ta knyzhnoi ukrainskoï movy XV–XVIII st.* [*Materials for dictionary of literal and book Ukrainian language of XV–XVIII century*]. Kyiv ; N. J. : Litopys-XX. (Kn. 2) (in Ukr.).
30. Tokar, V. (1975). *Professional'no-tekhnicheskaya leksika Klimentiya Zinoviyeva*. [*Professional and technical lexic of Climentij Zinovijev*]. *Actual problems of historical lexicology of lenaguages of Eastern Europe: thesises of report and message at union scientific conference*. Dnepropetrovsk (in Russ.).
31. Kotljarskyj, M. (Ed.). (1990). *Torhivlia na Ukraini XVI – seredyna XVII stolittia. Volyn i Naddnyprianschyna* [*Trade in Ukraine in XVI – middle XVII century. Volyn and Dnipro region*]. Kyiv : Naukova dumka (in Ukr.).
32. Khobzej, N. (2019). *Dialektna leksykohrafiia sohodni* [*Modern dialect lexicography*]. Natalia Khobzej. *Scientific studies: dialectology, ethnical lingustic, lexicography*. L'viv (in Ukr.).
33. Jakovenko, N. (1983). *O yazykovom sostave grodskikh i zemskikh knig Pravoberezhnoy Ukrainy na protyazhenii XVII veka*. [*About language stuff of urban and country books of Right coast Ukraine during XVII century*]. *Historygraphical and historylogical problems of homeland history: sources of social and economic history of Russia and Ukraine in XVII–XIX centuries*. Dnepropetrovsk (in Russ.).
34. Jakovenko, N. (2002). *Paralelnyi svit. Doslidzhennia z istorii uiavlennia ta idei v Ukraini XVI–XVII st.* [*Parallel world. Investigations of history of imaginations and ideas in Ukraine in XVI–XVII ct.*] Kyiv : Krytyka (in Ukr.).

S. P. HRYTSENKO. BORROWINGS AS DETERMINANT OF DYNAMICS OF LEXICON UKRAINIAN LANGUAGE OF XVI–XVII CT.

Summary. Introduction. *The language situation in Ukraine in the XVI–XVII centuries by V. Nimchuk definition, was «the most complicated in Europe (if not worldwide)», because the languages «manifested the competition of different ideologies and political-economic systems. Languages were opposing worlds and harbingers of a new world view birth, or the concept of the world» (I. Farion). In the researched period in Ukraine different languages were developed and used: Ukrainian, Church Slavonic, Greek, Latin, Hebraic, Yiddish, Armenian, Turkish, Kipchak-Tatar, Polish, German, Hungarian, Italian, French and others. The result of the language interaction became the lexical borrowings, the amount of which was increased in the XVI–XVII centuries, that was caused by both intralingual and external reasons. It is important to outline the types of changes of the dynamics of Ukrainian lexicon of study period to determine the influence mechanisms of borrowings on the structure of the language-recipient.*

The purpose. *Article is dedicated to explanation of extralingual factors of development of lexicon Ukrainian language of XVI–XVII ct., role of borrowings in this process and their coexistence with native lexic. Changes of lexic of thematical groups of names of persons by their job of kind of business, which*

were in XVI–XVII ct., are analyzed. This lexic reflects state of development of craft and industry in Ukraine in period, which being investigated, and witnesses level of economical, legal, political and cultural development, presence of own and adopted crafts.

Research methods. General scientific methods (induction, deduction, analysis, synthesis), special linguistic methods (descriptive, linguo-cultural, systematic-classificatory) and quantity calculation approach are used in this work.

Main results of study. Ukrainian literal sources of XVI–XVII ct. prove borrowings from Latin, Greek, Church-Slavic, Polish, German, Italian, French, Hungarian, Romanian, Lithuanian, Dutch, Russian, Belorussian, Czech, Arabian and Turkish languages. These lexemes got into Ukrainian language either direct or with mediatory of other languages, most Polish or Czech, which was caused by complex lingual or extralingual factors.

Scientific novelty of research results. Adoptions as an element of development of Ukrainian lexicon of XVI–XVII ct. made different impact to the development of particular TGL and LSG, which was caused by chain of lingual and extralingual factors and caused multidimensionality of TGL and non-uniform density of outer lexic inside them. Saturation of particular ideographic spheres by borrowings depended on many reasons, in particular, from state of development of corresponding TGL and LSG, actuality of sphere of nomination by itself, existence (and their quantity) of native semantic doublets. Linguists-historians has different quantity of using of words, remote by time, which allows us to extract particular meanings or their shades from their basement. A linguist is bound to outgoing material, which does not allow him to reach completeness of modelling of lexicon dynamic.

Conclusions and specific suggestions of the author. It's noticed, that using of achievements of dialectology, archeology, ethnography, history, folkloristics will allow to contribute significant amendments into understanding of specifics of development of Ukrainian language in XVI–XVII ct. Investigation of Ukrainian language realm in diachrony through the prism of literal sources forces an activation of new lexicographic studies. Creation of array of texts is an important step in modern Ukrainian lexicographic studies, because it supports complex investigation of language material, it's availability to specialists in different spheres of knowledge.

Key words: borrowing, native lexic, secondary meaning, thematical group of lexic, lexical-semantic group, phrase, semantic equivalent, doublet, extralingual factors, language-recipient, language-mediator, agentive name, anthroponim.

Надійшла до редакції 01.04.19

Прийнято до друку 16.05.19